

Carrer Pau, 2 (Dénia)
Josep S. Castelló i Marí

Publicación digital
Actuaciones arqueológicas en la provincia de Alicante. 2003

Editores
Fernando E. Tintero Fernández, Araceli Guardiola Martínez y Antonio Pérez García
Sección de Arqueología del Ilustre Colegio Oficial de Doctores y Licenciados
en Filosofía y Letras y en Ciencias de Alicante

Año de la edición: 2004

Depósito legal: A-789-2004

ISBN: 84-688-8047-7

Nom de la intervenció:	Carrer Pau, 2
Municipi:	Dénia
Comarca:	La Marina Alta
Director:	Josep S. Castelló i Marí
Equip tècnic:	—
Autor del article:	Josep S. Castelló i Marí
Promotor:	Sebastià Reig
Autorització:	2003/0646-A
Data de l'actuació:	09/2003 – 01/2004
Coordenades localització:	Centre històric
Períodes culturals:	Califal / taifal i almoràvid / almohade
Material dipositat:	Museu Arqueològic de la Ciutat de Dénia
Tipus d'intervenció:	Excavació de salvament

INTRODUCCIÓ

L'excavació arqueològica es va desenvolupar al solar del carrer Pau, nº 2 de la ciutat de Dénia. L'indret es troba inclòs dins del Pla General d'Ordenació Urbana, en les immediacions de l'Àrea II d'Especial Protecció Arqueològica, que correspon a la medina de la ciutat andalusina de Daniya. Aquesta circumstància feia necessària l'excavació arqueològica del subsòl abans del desenvolupament urbanístic de la zona. Per tal fi es signà un conveni urbanístic entre el M. I. Ajuntament de Dénia i la propietat del solar per a l'execució de la intervenció arqueològica.

Els treballs arqueològics es desenvoluparen durant els mesos de setembre de 2003 i gener de 2004. L'excavació va estar dirigida per l'arqueòleg Josep S. Castelló i Marí i va comptar amb tres operaris, tots quatre sufragats per la propietat i un dibuixant adscrit al Servei Municipal d'Arqueologia de Dénia. Se li va donar la signatura DE-C-03-10.

SITUACIÓ

El cementeri andalusí excavat és, fins el moment, l'únic documentat extramurs de la medina. Per les notícies orals que es tenen, l'àrea d'enterraments

ocuparia una extensió important i correspon a una de les necròpolis –*maqbara*– més rellevant de Daniya. L'àrea estudiada s'ubica a la banda occidental de Madina Daniya i a les rodalies del principal accés de la ciutat per la zona oest, conegut com Porta d'Ondara o de Terra, en la documentació cristiana. Però, ja en una crònica andalusí del segle XI s'esmenta la porta com Bab-Undara i la zona de necròpolis adjacent.

Després de la conquesta cristiana de Dénia el 1244, el lloc va ser abandonat i convertit en camps de conreu. No serà fins la segona meitat del segle XX quan es va començar a urbanitzar la zona i es van generalitzar les troballes d'esquelets a l'excavar els fonaments de les cases. El cas més significatiu va ser la construcció del Grup Escolar Cervantes, els fonaments del qual van exhumar abundants restes òssies humanes.

El coneixement popular d'aquesta necròpolis contrasta amb les poques dades arqueològiques que es tenien del lloc, ja que el barri és de construcció relativament recent i no s'havia realitzat cap nova urbanització fins el passat estiu de 2003. En aquest moment s'executà la primera intervenció arqueològica que documentà la necròpolis, al carrer Pau, nº 12, dirigida per la arqueòloga Maria Assumpció Sentí Ribes.

D'època andalusina també s'han documentat altres àrees funeràries a Daniya. A l'interior de la medina se'n van localitzar dues, una al carrer Marqués de Campo, 60 i l'altra al carrer Sant Francesc, a la Pujada al Castell. Fora de la medina i relacionat amb el raval del Fortí, es va exhumar un volum nombrós de tombes que pertanyien al cementeri d'aquest populós barri portuari.

LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA

L'excavació arqueològica es va dur a terme en el solar emplaçat en la cantonada entre els carrers Pau i Germans Gavilà, d'enfront del col·legi Cervantes, i era més que previsible l'existència de tombes d'època islàmica.

L'àrea excavada formava part d'un pati de la casa adjacent i, per tant, les restes constructives modernes es limitaven a basaments de pilars que sustentaven espais coberts al pati. Aquestes estructures van afectar el nivell superficial de la necròpolis i a algunes de les tombes en profunditat. Però cal dir que una volta retirat el nivell d'habitació contemporani amb una potència minsa, aparegueren de seguida els esquelets de la necròpolis.

ELS NIVELLS ESTRATIGRÀFICS

La potència estratigràfica identificada en la necròpolis excavada és força abundant en quant a nivells d'inhumacions detectats, i es constata una superposició d'enterraments que aprofiten l'espai, tant en extensió com en profunditat. Aquest fet va provocar la dificultat d'identificació dels diferents nivells de tombes i moltes vegades de les pròpies fosses. Es poden considerar a grans trets dos fases d'ús de la necròpolis, que més endavant, amb l'estudi més exhaustiu de les restes, es perfilaran millor els diferents nivells dintre de cada fase i la cronologia de cadascuna. Des del nivell superior al més inferior es poden distingir un primer moment d'ocupació en època contemporània aliena a la necròpolis, una primera fase d'època andalusina recent i una segona fase andalusina antiga.

Època contemporània

D'aquest moment s'inclouen totes les estructures i refeccions realitzades des de la urbanització del solar, a la segona meitat del segle XX, fins avui dia. Les construccions contemporànies són abundants si tenim en compte les reduïdes dimensions del solar, i afecten de forma més o menys important als enterraments infrajaccents.

Fase andalusina recent

Els primers nivells d'enterraments documentats a l'excavació arqueològica corresponen als moments últims d'utilització de la necròpolis. Aquest moment es pot acotar cronològicament per dalt amb la data de la conquesta cristiana de Dénia el 1244 i per davall quan es deixa d'utilitzar la construcció que anomenem Panteó descoberta en l'excavació, amb una data no concretada. Les tombes es troben inutilitzant els murs de la construcció funerària.

Fase andalusina antiga

Aquest moment està comprès des de l'abandó del mausoleu fins el primer nivell d'enterraments documentat, els quals s'excaven en l'estrat argilenc geològic. L'única data coneguda que referència el cementeri es relaciona amb una crònica andalusina de finals del segle XI. En aquesta s'esmenta el soterrar d'un personatge rellevant de l'època, com va ser Ibn al-Dani.

TIPOLOGIA DE LES TOMBES

El nombre de tombes estudiades arriben a un total de 257. El procés d'excavació de la necròpolis es va veure dificultat a causa de la superposició de fosses. En alguns casos les restes òssies es van considerar diferents i amb posterioritat s'igualaren quan aquestes pertanyien a la mateixa sepultura. Hi va haver un grup de fosses que, tot i mostrar-se clarament diferenciades en superfície, no contenien cap resta òssia.

La gran majoria de tombes estudiades pertanyen al tipus de fossa simple, encara que també s'han recollit un bon nombre de fosses amb algun tipus de preparació. A banda de les tres categories que hem diferenciat en quant a la construcció de les tombes, es ressenyen altres elements apareguts com són la coberta o la senyalització de les fosses. Es fa menció com un cas a banda l'important resta constructiva associada a un monument funerari o Panteó que incloïa al seu interior diverses tombes.

Fosses simples

Es tracta de l'enterrament propi de la societat andalusina, que consisteix en l'excavació al sòl geològic d'una fossa de tipus rectangular amb els extrems arrodonits o ovalats. Les mesures depenen de les restes inhumades que inclouen i la fondària varia d'entre 0,30-0,40 m. D'aquest tipus pertanyien pràcticament la majoria.

Fosses amb enlluït de calç

De les fosses excavades a la terra documentaren un nombre de vora desset que duïen una preparació consistent amb l'enlluït de calç d'una o les dues parets més llargues, i també en ocasions el fons de la tomba.

Fosses amb preparació de pedres

Aquest tipus de tomba està relacionada amb la construcció d'un o dos murets a les parets més llargues de la fossa. Aquestes construccions difereixen des de l'arreglament de pedres sense lligar o amb argila i sense carejar, amb sols una filada fins aquelles tombes on apareixen dos murets de dues filades amb pedres mitjanes carejades a l'interior i travades amb morter.

La preparació de les tombes està relacionada en alguns casos per a suportar la coberta, realitzada també amb lloses de pedra. Tanmateix la construcció podria estar relacionada amb el tipus de senyalització externa que durien les tombes a la part superior, la qual no s'ha conservat en cap d'elles. D'aquest tipus s'han documentat 29 tombes.

Fosses amb coberta de lloses

La coberta, normalment formada de lloses calcàries de forma irregular i de secció horitzontal, s'ha conservat en set casos, segurament per la reutilització continuada del cementeri. Aquestes pedres s'assentaven sobre la preparació inferior de les parets de la fossa i estaven travades amb morter o argila.

Fosses amb coberta de teules

Aquest tipus de coberta apareix sols documentada en quatre ocasions, sol estar formada per una o dues teules cobrint la capçalera de la tomba. No es relacionen amb la preparació de les parets i estan vinculades amb enterraments d'infants.

Fosses amb senyalització

La senyalització de les tombes s'emprava a la superfície per a distingir els diferents enterraments del cementeri. A les tombes més senzilles es situava una pedra de tipus rectangular, més gran a la capçalera i altra més menuda als peus. Aquest tipus de senyals l'hem documentada en 14 tombes, però sols en un lloc o altre i en pocs casos marcant l'inici i final de la sepultura.

Les pedres emprades són de tipus calcari i de forma irregular, sense constatar-se cap tipus de treball minuciós.

EL PANTEÓ

A la banda sud-oest de l'excavació es va documentar una construcció que s'ha relacionat con un recinte funerari o Panteó. Aquest està format per tres murs de paredat, que en el seu origen formarien una estructura de tipus rectangular, el tancament meridional de la qual no es conserva per afectació dels murs contemporanis.

Els murs occidental i oriental tenen una orientació nord-sud exacta. Els extrems septentrionals d'ambdós traven amb el mur septentrional amb una orientació est-oest. Els extrems meridionals dels murs oest i est es troben afectats pel mur de façana de la casa. Aquest fet no ha permès la constatació de la llargària que tenien ni la connexió amb el mur meridional, el qual tampoc es va documentar.

Els murs, construïts amb pedres calcàries grans i mitjanes, carejades i disposades amb morter, conservaven tres filades. Mentre que les dues filades inferiors feien de fonaments, l'última conservada era visible i conservava un enlluït de morter finet. Els angles d'unió nord-oest i nord-est dels murs no eren en angle recte sinó més bé aguts, que li conferien a la construcció una forma més bé trapezoïdal. A l'interior de l'espai delimitat per la tanca es documentaren enterraments arreglats en dues filades.

Aquest tipus de construcció està documentat en els cementeris de moltes ciutats del nord d'Àfrica i formaria part d'un recinte funerari assignat a una família, on van soterrant-se els membres d'aquesta. El Panteó estudiat està relacionat amb els enterraments de la segona fase del cementeri, mentre que durant la primera fase es va anul·lar i les parets foren enderrocades i aprofitades per nous enterraments.

LES INHUMACIONS

Respecte les inhumacions recuperades de l'interior de les tombes s'han diferenciat de forma general dos grups d'edat basats en les mesures dels esquelets: adults i infants. Els esquelets que pertanyien a adults eren els més nombrosos, i el tipus de conservació molt variada, segons si es trobaven afectats per estructures contemporànies o per altres tombes.

Respecte els infants, es van documentar 64 esquelets, dels quals 36 pertanyien a nens petits. L'estat de conservació era molt dolent per les característiques dels ossos i per la presència en molts casos de calç.

També van aparèixer 13 fosses amb la presència única d'ossos desarticulats formant un munt. Així com 11 tombes reutilitzades, amb l'esquelet en posició original i restes òssies d'altre secundari disposades de forma desconnexas en un dels costats. Tanmateix es va documentar una tomba on aparegueren els esquelets junts d'un adult i d'un recent nascut.

CONCLUSIONS

La necròpolis estudiada ha permès la documentació d'una de les àrees d'enterrament més importants de la ciutat andalusina de Daniya, coneguda com Bab-Undara. L'existència de la qual comença almenys al segle XI i arriba fins la primera meitat del segle XIII.

L'extensió de l'àrea de cementeri encara resta per marcar, però el solar excavat ens indica una dilatada pervivència en el temps i un ús intensiu de l'espai. No s'ha constatat una ordenació interna de la necròpolis, ja que les tombes apareixen disposades de forma aleatòria sense formar arreglaments. Tampoc hi ha una distribució concreta d'inhumacions tant infantils com adultes, les fosses de les quals ocupen l'espai arbitràriament.

L'estudi més acurat dels diferents nivells d'ocupació i de les restes òssies aportaran una valuosa informació per al coneixement de la població andalusina de Daniya. Així com de les seues creences i ritus relacionats amb la mort.

BIBLIOGRAFIA

BERENGUER LLOPIS, M. J.; BOLUFER MARQUÉS, J.; COSTA CHOLBI, P.; GARCÍA BEBIA, M. A.; GISBERT SANTONJA, J. A. i SENTÍ RIBES, M. A. (1994): "El recinte del Raval de Daniya -El Fortí-, Dénia", *IV Congrés d'Arqueologia Medieval Espanyola (Alacant, 1993)*, tom II, Asociación Española de Arqueología Medieval – Diputació Provincial d'Alacant, Alacant, pp. 261-267.

CHABÀS LLORENS, R. (1985): *Historia de la ciudad de Denia*, Instituto de Estudios Juan Gil-Albert. Diputación Provincial de Alicante, Alicante, Ed. Facsímil (Denia, 1874-1876).

GISBERT SANTONJA, J. A.; BURGUERA SANMATEU, V. i BOLUFER MARQUÉS, J. (1992): *La cerámica de Daniya -Dénia-. Alfares y ajuares domésticos de los siglos XII-XIII*, Ministerio de Cultura, València.

Vista general de l'excavació

Vista septentrional del Panteó

Tomba 6

Tomba 215